

Wijn van de Savoie

Le Vin de Savoie

DE RYCKE Geert

Eindwerk academiejaar 2013 – 2014

voor het verwerven van de titel

Sommelier-Conseil

geschreven in opdracht van

de Vlaamse Wijnacademie

en

l' Université du Vin de Suze-la-Rousse

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Wijn van de Savoie	7
2.1	Geschiedenis.....	7
2.1.1	Vin de Savoie ou Savoie	7
2.1.2	Roussette de Savoie	9
2.1.3	Seyssel	10
2.2	Terroirs Savoyards	12
2.2.1	Geografische kaarten	12
2.2.2	Geologie.....	20
2.2.3	Reliëf.....	43
2.2.4	Klimaat.....	45
2.3	Ligging wijngaarden met beschermde herkomstbenaming (AOP).....	51
2.4	Wetgeving.....	54
2.4.1	Beschermde herkomstbenamingen	54
2.4.2	Wijntypes.....	60
2.4.3	Toegelaten druivenrassen	61
2.4.4	Verhoudingen druivenrassen	62
2.4.5	Wijngaardbeheer.....	63
2.4.6	Oogst, transport en druifrijpheid	65
2.4.7	Rendementen.....	67
2.4.8	Verwerking, productie, opvoeding, afvullen, verpakking en opslag	67
2.4.9	Regels rond vormgeving en etikettering	68
2.4.10	IGP	70
2.4.11	IGP Vins des Allobroges	70
2.4.12	IGP Comtés Rhodaniens	74
2.4.13	Crus.....	77
2.4.14	Nieuwste ontwikkelingen- AOP Crémant de Savoie.....	77
2.5	Druivenrassen.....	78
2.5.1	Wit	78
2.5.2	Blauw	92

2.6	Harmonie wijn-gerecht.....	103
2.7	Harmonie wijn-kazen.....	103
2.8	Savoie in cijfers.....	104
2.8.1	Kerncijfers.....	104
2.8.2	Statistieken m.b.t. verbouwde wijngaardoppervlakte en productie	108
2.8.3	Economische waarde van de wijnbouw in de departementen Savoie en Haute-Savoie 112	
2.8.4	Aandeel AOP wijngaarden in de departementen Savoie en Haute-Savoie.....	116
2.8.5	Aandeel manuele oogst en biologische wijnbouw in de departementen Savoie en Haute-Savoie	119
2.8.6	Commercialisering van de wijnen in de regio	121
3	Proef op de som	126
3.1	Wijnbouwer uitgelicht : Philippe GRISARD (PG).....	127
3.1.1	Locatie - coördinaten.....	127
3.1.2	Ligging wijngaarden.....	128
3.1.3	Gedegusteerde wijnen	128
3.2	Andere gedegusteerde wijnen	140
3.3	Degustatieoverzichten.....	152
4	Bijlage: afbeeldingen van de gedegusteerde wijnflessen	154
5	Bibliografie.....	160
6	Lijst met figuren, tabellen, foto's en kaarten	162

1 Inleiding

De Savoie en de Haute-Savoie zijn bij uitstek prachtige departementen om bergsporten te beoefenen in Frankrijk. Bergwandelingen in de zomer, skiën in de winter. De voorbije zomers en winters hebben we hier geregeld een fijne vakantie doorgebracht. Voor het onderwerp van deze thesis kwam ik dus al snel bij de wijn van de Savoie terecht.

De belangrijkste steden in het wijngaardgebied van de Savoie zijn Seyssel, Aix-les-Bains en Chambéry. De wijngaard situeert zich van de oevers van het Lac Léman tot ten zuiden van Chambéry. Het gebied wordt omgeven door gebergte en is erg versnipperd (zie Figuur 1).

Figuur 1: Overzichtskaart en situering van de Savoie (bron: IGN - www.geoportail.gouv.fr)

Le vin de Savoie geniet geen grote naambekendheid. Hij wordt slechts heel beperkt geëxporteerd en maakt net iets meer dan 0,5% van de Franse AOP plas uit. Het wijngaardgebied van de Savoie is bijzonder interessant omwille van het groot aantal druivenrassen dat er verbouwd wordt. Niet minder dan 250 verschillende druivenrassen vindt men er terug, een 22-tal leveren wijnen met een beschermde herkomstbenaming op. Er bestaat een grote diversiteit onder de wijnen van de Savoie mede door een rijke verscheidenheid aan microklimaten, bodems en aanplantcondities. De klimatologische omstandigheden van het wijngaardgebied zijn zonder meer een uitdaging voor de wijnbouwer.

De Savoie is bij uitstek gekend voor zijn witte wijnen. Aan de ene kant droog, levendig fris, fruitig en duidelijk aanwezige minerale toetsen, typisch voor het druivenras Jacquère. Dit is het meest verbouwde druivenras van de streek. Aan de andere kant vindt men de Roussette of Altesse terug, die wat voller smaakt en over meer potentieel beschikt om te verouderen. De schuimwijnen van de Savoie zitten in de laatste fase om de status van Crémant te bekomen. En ook de blauwe druivenrassen, de Mondeuse, de Gamay en de Pinot Noir leveren in de streek van de Savoie boeiende rode wijnen op.

Wat onmiddellijk opvalt is de goede prijs-kwaliteitverhouding van de wijn uit de Savoie. Maar volgens de directeur van La Maison de la Vigne et du Vin, Michel Bouche (gesprek op 21 maart 2014), werkt men aan een strategisch plan om het imago van de wijn uit de Savoie op te krikken en daarmee ook de prijs en winstmarges. Men wil bovendien de verkoop meer op gespecialiseerde wijnhandelzaken, restaurants en het buitenland richten en minder op groothandelaars en supermarkten.

Figuur 2: Heuvelhellingen met wijngaarden in Chignin (coördinaten: 45.525,6.010)

Over de wijn van de Savoie is niet veel literatuur terug te vinden. De verkoop wordt (nog) niet gestuurd door uitgekende marketingmechanismen. Le Vin de Savoie is daarom een dankbaar onderwerp om uit te spitten. Tijdens 2 bezoeken aan de wijnstreek heb ik de kans gehad te spreken met de lokale wijnbouwers en met de directeur van La Maison de la Vigne et du Vin, Michel Bouche. Zo heb ik de wijn van de Savoie beter te leren kennen en weten te appreciëren.

Er wordt hard gewerkt aan de kwaliteit van het product. De inspanningen resulteren in mooie wijnen met een grote verscheidenheid en toch een eigen typiciteit. Kwalitatieve wijnen tegen een aantrekkelijke prijs. Dit zijn meteen de belangrijkste conclusies die ik getrokken heb na afloop van een boeiend verkennend onderzoek. De wijnen die ik gedegusteerd heb bevestigen immers de uitgangspunten. Een topregio zal de Savoie in het Franse wijnlandschap wellicht nooit worden, daarvoor is de "Terroir Savoyarde" niet optimaal. Maar niettemin verdient de regio de aandacht van wijnliefhebbers en is het interessant om de evoluties van de wijn uit de Savoie de komende jaren op te volgen.

Geert De Rycke

2 Wijn van de Savoie

2.1 Geschiedenis

2.1.1 Vin de Savoie ou Savoie

(Cahier des charges homologué par décret du 20 octobre 2011 relatif à l'appellation d'origine contrôlée "Clos Saint-Denis" "Clos de Vougeot" ou "Clos Vougeot" "Vin de Savoie" ou "Savoie" "Rosé de Loire" "Saint-Georges-Saint-Emilion" - BO n°43 du 28 octobre)

Al vanaf de 1ste eeuw na Christus maakt Columelle¹ melding van het “*Allobrogicum*” als een gerenommeerde wijn, en Pline² spreekt van de wijn “*vitis allobrogica*” die waarschijnlijk dicht bij wijnstokvariëteiten Mondeuse Noir N en Mondeuse Blanche B aansluit, typische variëteiten van de Savoie.

Veel geschiedschrijving getuigt van de ontwikkeling van “christelijke” wijngaarden tot de 15de eeuw, vooral op de hellingen en flanken van het gebergte. In de 17de eeuw bevestigen de verhalen van reizigers zoals de Engelsman Thomas Coryat het bestaan van een wijngaardgebied verankerd aan de ingang van de valleien. De opmaak van het “Sardisch” kadaster in de Savoie vanaf 1728, op gezag van de koning Victor Amédée II, zorgt voor de inventaris van de eigendom en de waarde van de wijngaarden. In 1830 komt er een einde aan de Sardische periode (1815-1860) op het ogenblik dat de Savoie wordt geannexeerd door Frankrijk (zie Figuur 3).

Verscheidene auteurs beschrijven de ontwikkeling van kwaliteitswijnen tot in de 19de eeuw. Ene A. Costa de Beauregard publiceert in 1774 een verhandeling over de landbouw waarin er sprake is van de druivensoort Altesse die enkel in de Savoie voorkomt. In 1884 bereikt de wijnstreek van de Savoie een hoogtepunt met een omvang van 21.143 hectaren en een opbrengst van 504.943 hectoliter wijn.

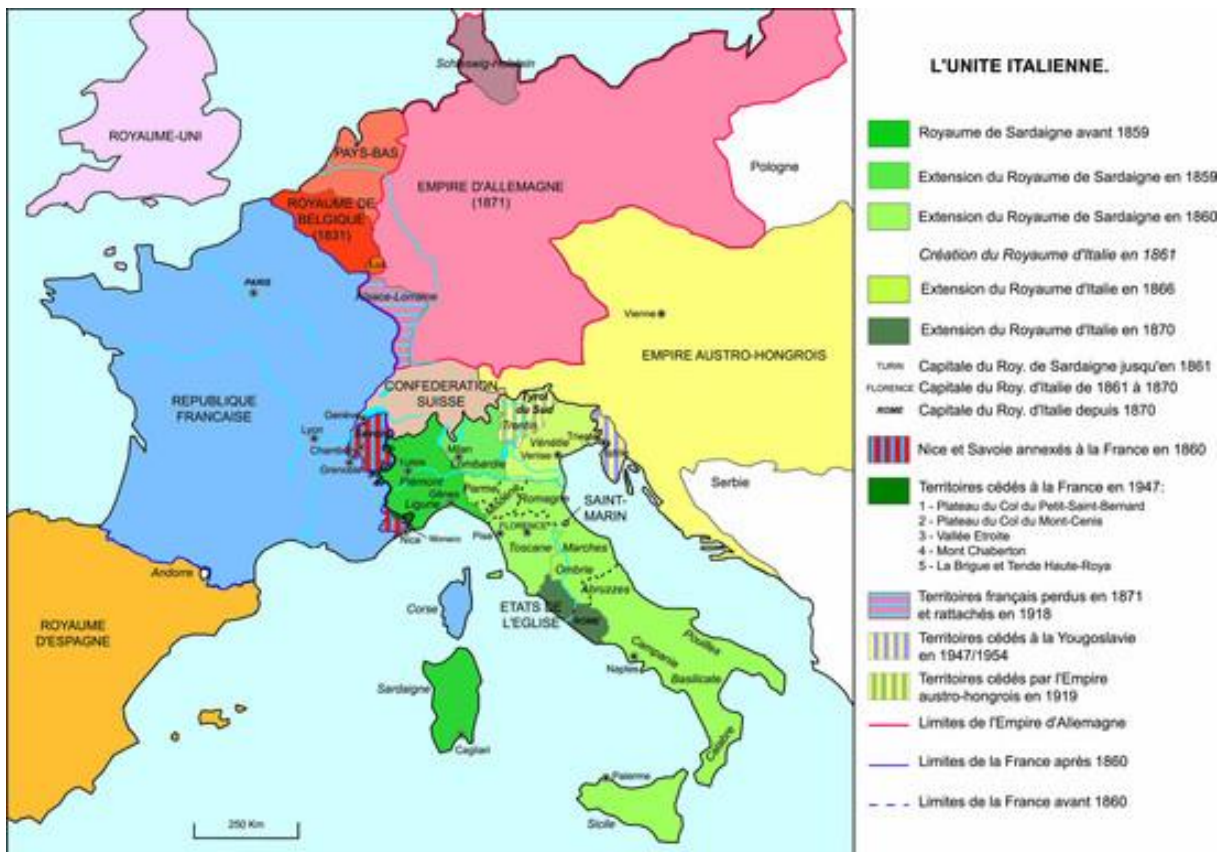
De tweede helft van de 19de eeuw is gekenmerkt door de plaag van de druifluisziekte *phylloxéra*³ die quasi het gehele wijngaardgebied vernietigt. Tussen de twee wereldoorlogen konden enkel kleine exploitaties overleven en hun productie loopt met meer dan de helft terug.

Na de Tweede Wereldoorlog zetten de wijnbouwers in op een overgang naar meer kwalitatieve en moderne methodes van teelt en productie. De wijnbouwers verenigen zich in lokale en regionale bonden. Zo komt in 1945 de Fédération des appellations d'origine vins délimités de qualité supérieure ‘Savoie-Lyonnais’ tot stand, dit in de schoot van het Syndicat Régional des Vins de Savoie. In de Savoie worden 3 coöperatieven opgericht, te Montmélian, Cruet en Chautagne. Sedert de erkenning van gecontroleerde herkomstbenaming (Appellation d'Origine Contrôlée, afgekort AOC), thans beschermde herkomstbenaming (Appellation d'Origine Protégée, afgekort AOP) in 1973 is het wijngaardgebied verder geëvolueerd met behoud van de traditionele methodes die typisch zijn voor de cultuur van de streek.

¹ Lucius Iunius Moderatus Columella, genoemd Columelle, is een befaamd landbouwkundige uit de 1ste eeuw na Christus, geboren in Gadès (thans Cadix) in de Zuid-Spaanse provincie Bétique, die ongeveer overeenstemt met het huidige Andalusië.

² Gaius Plinius Secundus, genoemd Pline de Oude, geboren 23 na Christus in Novum (thans Como) in Noord-Italië, schrijver van de encyclopedie over de geschiedenis van de natuur.

³ De *phylloxéra* is tegenwoordig nagenoeg volledig verdwenen in onze Europese wijngaarden. Het is een ziekte die veroorzaakt werd door een vraatlustige bladluis die het vooral op de wortels van de wijnstok gemunt had maar door het principe van enten overwonnen werd. De Europese druivenrassen die bijzonder gevoelig zijn voor deze bladluis werden geënt op Amerikaanse onderstammen die op hun beurt totaal ongevoelig zijn voor deze ziekte.

Figuur 3: De vorming van de landsgrenzen van de Savoie en van Italië (bron: <http://www.sabaudia.org/3142-unite-italienne.htm>)

De AOP Vin de Savoie of AOP Savoie is gekenmerkt door de aanwezigheid van een groot variëteit aan druivenrassen, wat te maken heeft met de diversiteit aan de lokale omstandigheden waaraan ze zich hebben aangepast:

- Chasselas B bijna uitsluitend aan de oevers van het meer van Génève (le Lac Léman)
- Gringet B in de vallei van de Arve
- Jacquère B in de kloof van de Chambéry (la cluse de Chambéry)
- Roussanne B in Chignin, op de volledig zuidgerichte hellingen
- Mondeuse Noir N in het erosiedal van de Savoie (la combe de Savoie)
- Gamay N in Chautagne
- Pinot Noir N, Molette B en Altesse B (of Roussette B).

Naast de wijnbouw, heeft er zich in de Savoie een hele dynamiek ontwikkeld van wijnbouwers die gespecialiseerd zijn in de productie van enten⁴ en stekken⁵ van druivenplanten (pépiniéristes viticoles). Deze productie dateert al van voor de Eerste Wereldoorlog en concentreert zich vooral in la Combe de Savoie, in het bijzonder in de gemeenten Fréterive, Aiton en Saint-Pierre-d'Albigny. Met om en bij de 20 miljoen wijnstokken per jaar is de Savoie de tweede grootste producent, na Le Vaucluse.

4 Planten kunnen vegetatief vermeerderd worden door entloten of enten. Hierbij wordt een deel van een plant (de ent) vastgemaakt op een deel van een andere plant (de onderstam). (Wikipedia, Stekken)

5 Het stekken van planten is één van de vegetatieve vermeerderingswijzen van planten. In principe kunnen alle plantendelen hiervoor gebruikt worden. Zo bijvoorbeeld spreekt men van scheutstek, stengel- of takstek, bladstek, wortelstek,... Bij stengel- of takstek wordt een deel van de stengel of tak in de grond gestoken. Bij takstek, meestal houtstek genoemd, is het belangrijk dat de stek goed uitgerijpt is (Wikipedia, Enten)

De Champagne slurpt ongeveer de helft van de productie van enten en stekken uit de Savoie op. Daarna volgen le Bordelais met 15% en le Chablis-Sancerrois met 10%. La Bourgogne en le Beaujolais sluiten met 5% het rijtje van de grote afnemers. Het restant van 20% is bestemd voor export en voor enkele Zuidfranse wijnregio's. (Wikipedia/Pépinière viticole)

2.1.2 Roussette de Savoie

(Cahiers des charges relatifs aux appellations d'origines contrôlées suivantes (en lien, décret d'homologation paru au JORF) : « Cheverny », « Roussette de Savoie », « Crémant de Loire », « Côtes de Montravel », « Haut-Montravel », « Saussignac », ...)

Al in de 14de eeuw wordt melding gemaakt van het bestaan van het druivenras Altesse B in de Savoie. De wijngaarden zijn aangeplant in terrasvorm op de van de gemeenten Jongieux en Lucey. De wijn is voorbehouden voor de prinselijke tafels.

Het wijngaardgebied draagt de naam van 'Marestel', het gevolg van de verheffing in de adelstand van Claude Mareste, raadsheer van de hertog Emmanuel Philibert de Savoie in 1563. De wijn is dan gekend onder de naam van 'Roussette', verwijzend naar de rosse kleur van de rijpe bessen.

In de Savoie en de Haute-Savoie zijn 4 geografische zones bijzonder geschikt voor het druivenras altesse B. Ze worden aldus erkend en aangeduid door de volgende bijkomende geografische benamingen: Frangy, Marestel, Monterminod en Monthoux.

Met de komst van de spoorwegen en het einde van de onafhankelijkheid, neemt in de tweede helft van de 19de eeuw de concurrentie met de andere Franse wijnen toe, vooral met de Zuid-Franse wijnen. Deze concurrentie leidt in het begin van de 20ste eeuw tot afzetmoeilijkheden. Net als in de rest van de Savoie konden tussen de twee wereldoorlogen enkel kleine exploitaties overleven en hun productie loopt met meer dan de helft terug.

Na de Tweede Wereldoorlog zetten de wijnbouwers in op een overgang naar meer kwalitatieve en moderne methodes van teelt en productie. De wijnbouwers verenigen zich in lokale en regionale bonden en stichten 4 coöperatieven. Vanaf de toekenning in 1973 van de AOC "Roussette de Savoie" voor wijnen exclusief op basis van altesse B, is het wijngaardgebied verder geëvolueerd met behoud van de traditionele methodes die typisch zijn voor de cultuur van de streek.

De structuur van de wijnbouwondernemingen is hoofdzakelijk familiaal en overgedragen van de ene op de andere generatie. In deze context verkopen de wijnbouwers hun wijnen hoofdzakelijk rechtstreeks aan de particulier.

Figuur 4: Heuvelhellingen met wijngaarden in Lucey [Vin de Savoie (Jongieux) en Roussette de Savoie (Marestel)] (coördinaten: 45.76, 5.795)

2.1.3 Seyssel

(Cahiers des charges relatifs aux appellations d'origines contrôlées suivantes (en lien, décret d'homologation paru au JORF) : « Bandol », « Châtillon-en-Diois », « Clairette de Die », « Coteaux de Die », « Côtes de Provence », ..., « Seyssel », ...)

Antoine Dufournet maakt in zijn werk over Seyssel voor de eerste keer in 1145 officieel melding van de wijnstreek en de wijnen van Seyssel. Het wijngaardgebied ontwikkelt zich in het begin van de 14de eeuw en bereikt met de monniken van Arvières zijn hoogtepunt in de 18de eeuw.

In de 16de eeuw getuigen de vermeldingen van de wijngaarden in verkoops- en huwelijkscontracten van hun belang. In een statistiek van 1782 is de wijnbouw vermeld als een belangrijke teelt op de oevers van de Rhône en op de steile hellingen van de vallei van de zijrivier de Usses.

Seyssel Savoie en Seyssel France zoals men de zustergemeenten noemde voor de aanhechting van de Savoie bij Frankrijk in 1860, zijn al sinds eeuwen samen met Corbonod bij uitstek geschikte gebieden voor de aanplant van wijnstokken. Documenten uit het begin van de 19de eeuw tonen aan dat de stille witte wijnen en schuimwijnen van Seyssel toen al vermaard waren. In 1927 verenigen de producenten uit de gemeenten Seyssel en Corbonod zich om een juridische en wettelijke afbakening te bekomen van hun wijngaardgebied. Zo worden de AOC's "Seyssel" en "Seyssel Mousseux" erkend in 1942.

De wijnbouwers uit Seyssel hebben de aanplant van hun twee belangrijkste druiverassen aangepast aan de samenstelling van de bodem. Het druivenras altesse B planten ze bij voorkeur aan op morene⁶, molette B op zanderige molasse⁷.

Onder de herkomstbenaming “Seyssel” vallen stille witte wijnen en mousserende wijnen met tweede gisting op fles. De stille wijnen zijn gemaakt van molette B of altesse B. De mousserende wijnen zijn een assemblage waarin molette B dominant aanwezig is. De wijnbouwers staan aan het hoofd van kleinschalige wijnbouwondernemingen.

Figuur 5: Wijngaard in Seyssel, departement Ain (coördinaten: 45.951, 5.828)

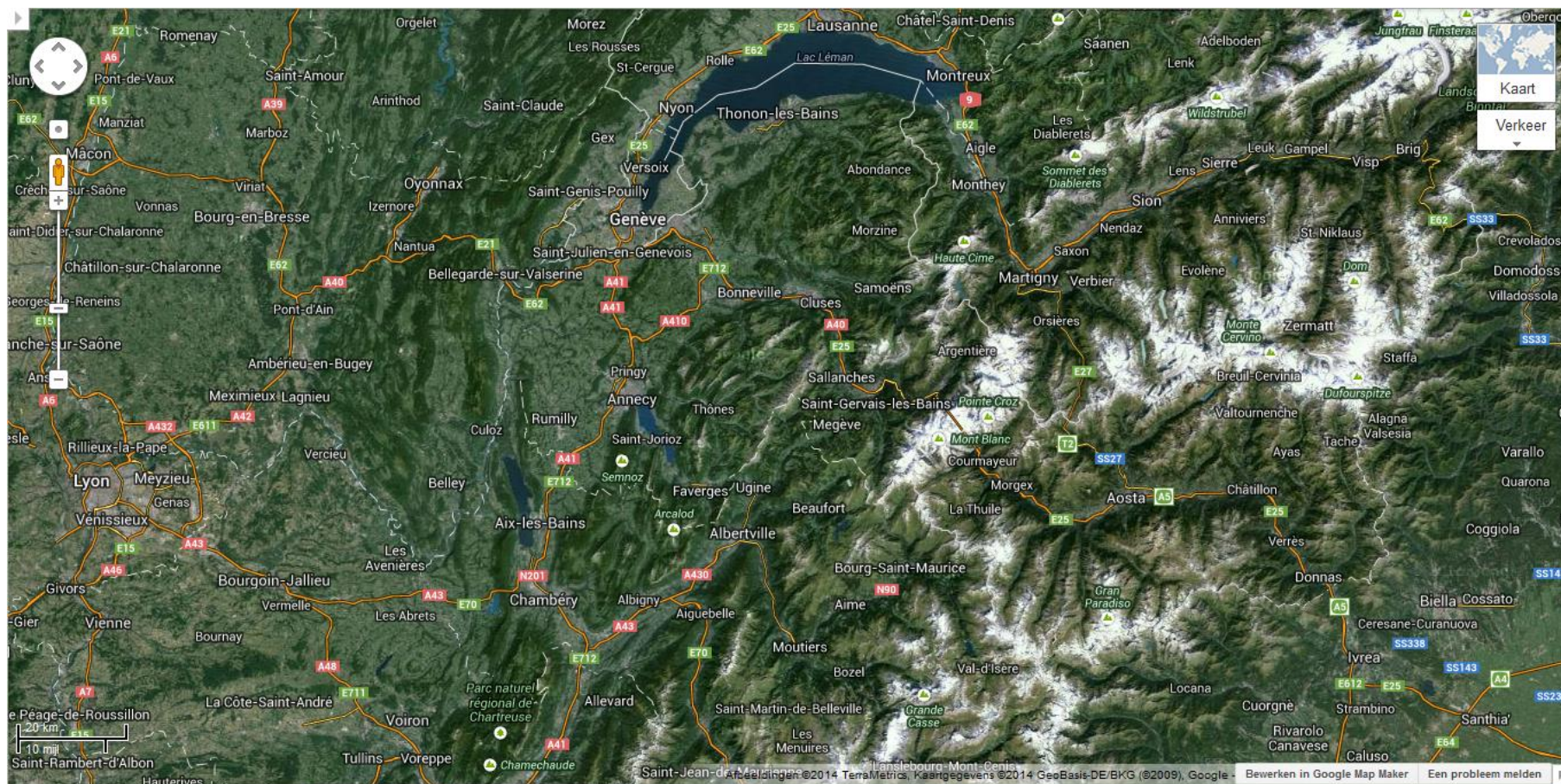
⁶ gletsjersediment. (Wikipedia, Glaciaal sediment)

⁷ Sedimentair gesteente dat hoofdzakelijk bestaat uit conglomeraten en zandstenen. (Wikipedia, Molasse)

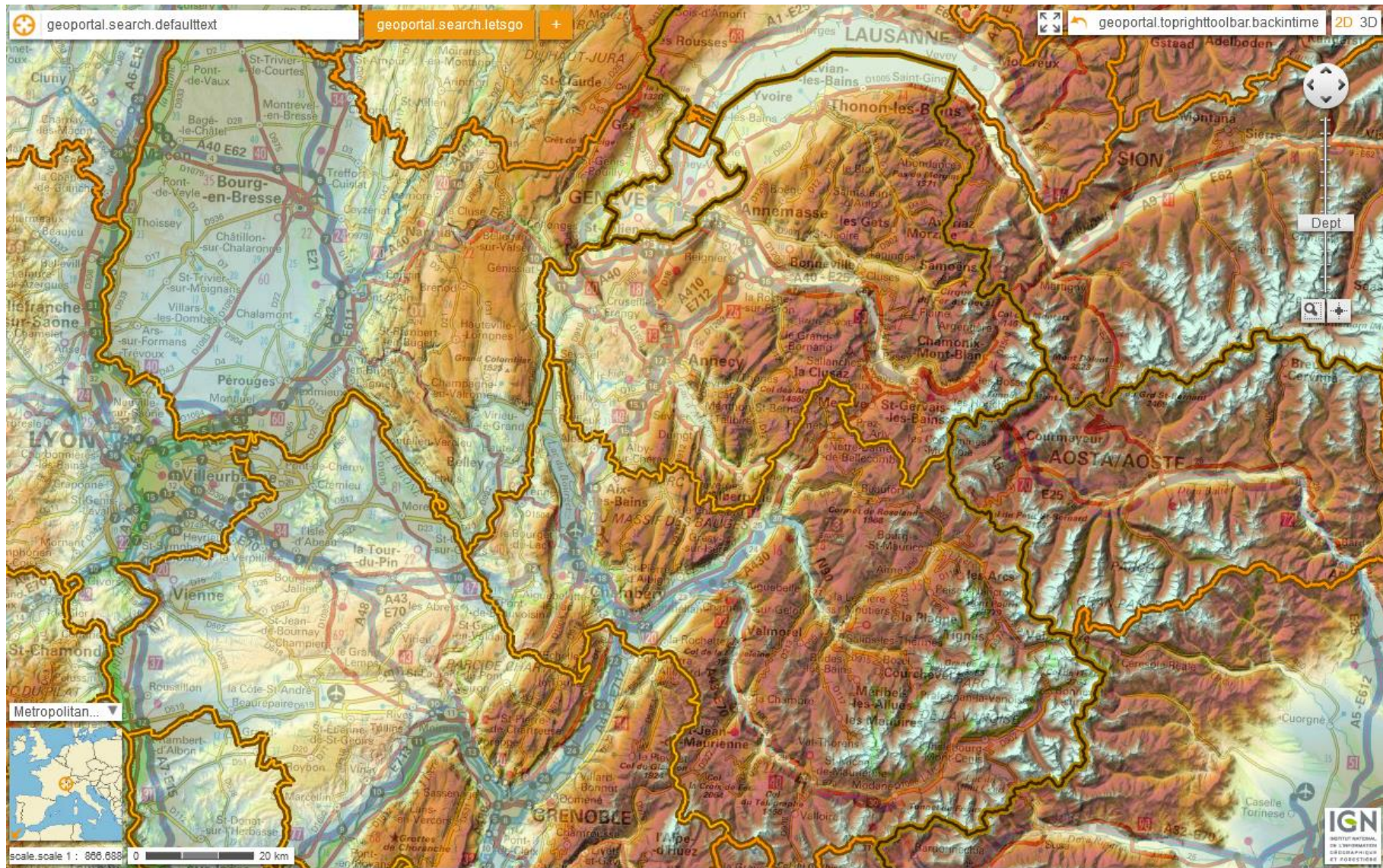
2.2 Terroirs Savoyards

2.2.1 Geografische kaarten

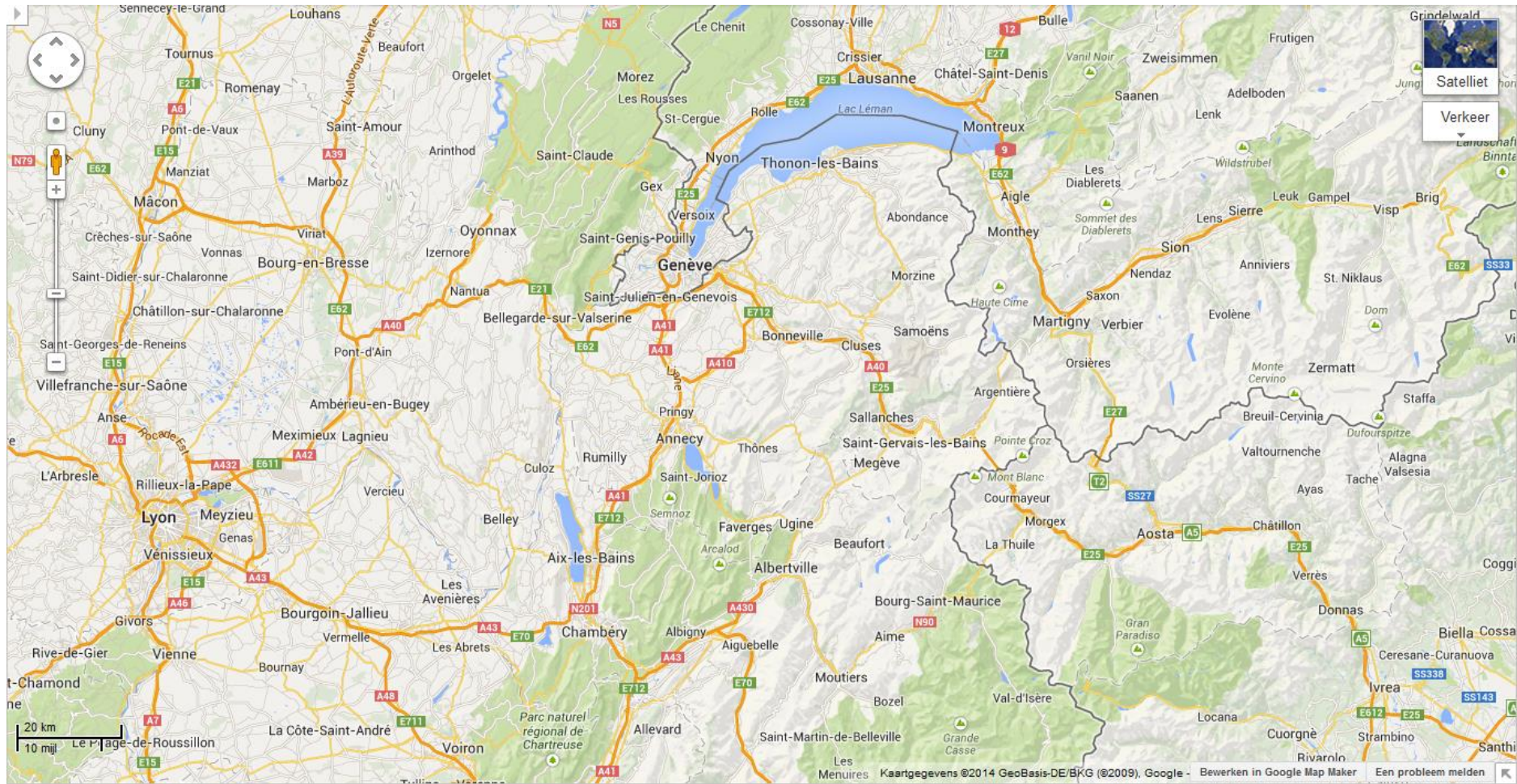
Hieronder zijn geografische kaarten (satellietkaarten, landkaarten en reliëfkaarten) afgebeeld van het bestudeerde wijngaardgebied. Het bestaat uit de departementen Savoie (73), Haute-Savoie (74), 2 gemeenten van het departement Ain (01) en 1 gemeente van het departement Isère (38) (cf. infra).

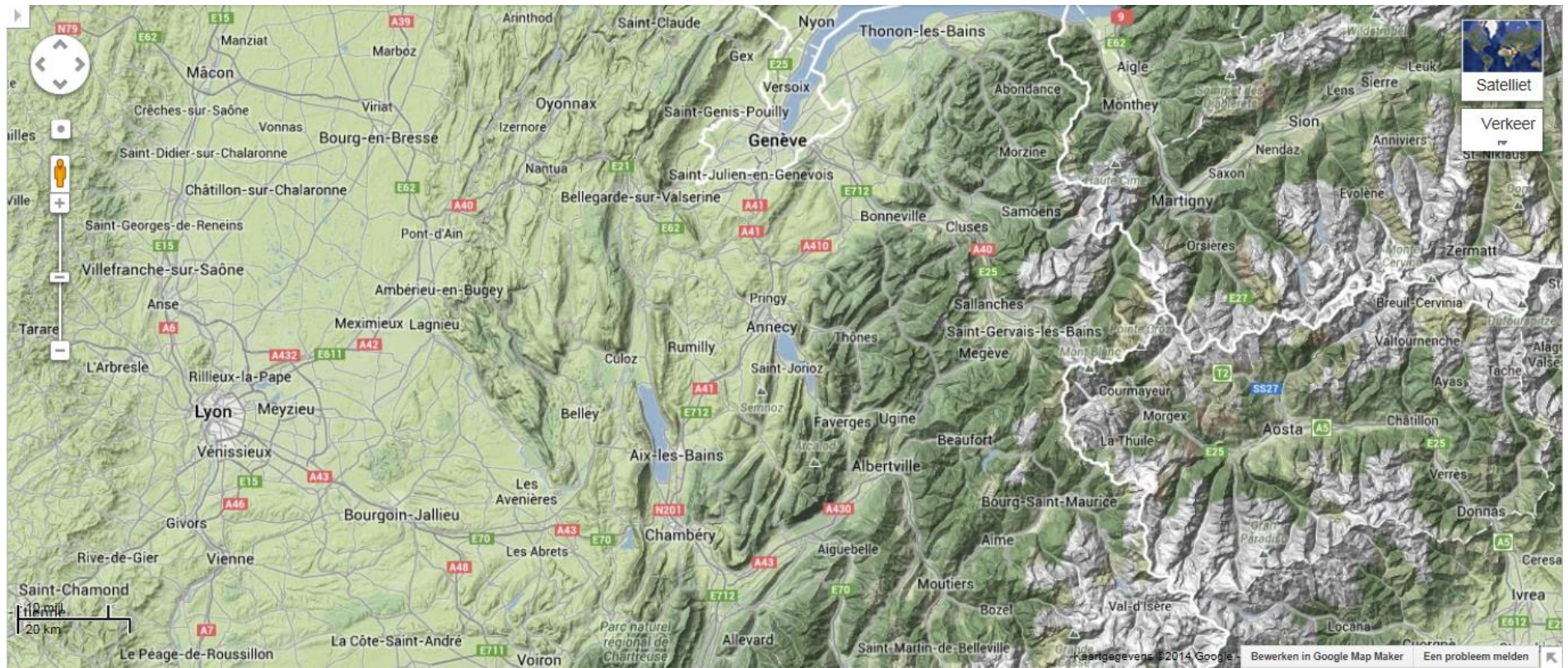
Figuur 6: Overzichtkaart met satellietbeeld van het bestudeerde wijngaardgebied (bron: Google Maps)

Figur 7: Overzichtkaart van het bestudeerde wijngaardgebied (combinatie reliëf en administratieve grenzen) (bron: <http://www.geoportail.gouv.fr>)

Figuur 8: Overzichtskaart met de wegaders en de lands- en departementsgrenzen in rond het bestudeerde wijngaardgebied (bron: Google Maps)

Figuur 9: Overzichtskaart met het reliëf van het bestudeerde wijngaardgebied (bron: Google Maps)